

УДК 37-022.332:316:37 „364”
ORCID ID: 0000-0001-7096-4508

БАЯНОВСЬКА Марія Романівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент,
завідувач кафедри суспільно-гуманітарної
та етико-естетичної освіти
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти
м. Ужгород, Україна*

МАШКАРИНЕЦЬ-БУТКО Анжеліка Іванівна,
*директор наукової бібліотеки
Закарпатської академії мистецтв,
викладач української мови за професійним спрямуванням
м. Ужгород, Україна*

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті розглядається проблема неперервної освіти як основного системоутворюючого фактору формування цілісної особистості. Вказано, що неперервна освіта є пріоритетною проблемою, викликаною до життя сучасними етапами науково-технічного розвитку та тими соціально-економічними й культурологічними змінами, які відбуваються в Україні. Висвітлено окремі соціально-педагогічні проблеми виховання дітей під час воєнного стану крізь призму неперервної освіти.*

***Ключові слова:** неперервна освіта, формування цілісної особистості, професійна підготовка, діяльнісний аспект, етапи системи неперервної освіти, виховання дітей, воєнний стан.*

Вступ. Система неперервної освіти спрямована на цілісний розвиток особистості, як суб'єкта спілкування та діяльності, протягом усього її життя. Саме, неперервна освіта покликана розв'язувати проблеми розвитку науки, техніки, виробництва та суспільства загалом. Вона надає можливість кожній людині приєднуватися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. Ідея необхідності навчання протягом всього життя, сьогодні визнана і прийнята в усьому цивілізованому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми наступності загальної та фахової підготовки студентів, різні аспекти функціонування системи неперервної професійної освіти відображені в роботах провідних українських

учених С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, Г. Костюка, Н. Ничкало, В. Олійника, О. Савченко, С. Сисоевої, Л. Хомич, М. Фіцули. Розвиток діяльності системи неперервної освіти досліджувався науковцями А. Алексюком, С. Архангельським, Ю. Бабанським, В. Бондарем, В. Галузинським, І. Лернером, В. Паламарчуком, П. Підкасистим, І. Харламовим та ін. Серед зарубіжних дослідників проблем неперервної освіти слід відзначити Р. Альдага, Т. Барнса, А. Гасана, В. Маслова, С. Туїмана та ін. Розгляду неперервної професійної освіти присвячено дослідження В. Астахова, І. Вакарчука, Ю. Драгунова, Г. Зінченка, О. Кононенка, Ю. Кувшинова, І. Кулешов, І. Латипов, Л. Охотнікова, І. Реутова, І. Самойлюкевич, Л. Сгонік, О. Тімеця, І. Челишева, В. Шелудька, Г. Ягодина та ін. Проте сьогодні ця проблема потребує подальшого аналізу.

Мета статті – висвітлити окремі соціально-педагогічні проблеми виховання дітей під час воєнного стану крізь призму неперервної освіти як основного системоутворюючого фактору.

Виклад основного матеріалу. Термін „неперервна освіта” вперше вжито у 1968 р. у матеріалах генеральної конференції ЮНЕСКО. Метою неперервної освіти є всебічний розвиток (включаючи саморозвиток) людини, її біологічних, соціальних і духовних потенцій, а, в підсумку, її „окультурення” як необхідна умова збереження та розвитку культури суспільства [3].

Концепція неперервної освіти стала однією з ключових задумів на перетині ХХ–ХХІ століття. Її організація стала предметом дослідження психологів, педагогів, соціологів різних країн. У цих країнах неперервна освіта розглядається не як розкіш, а як національна та індивідуальна стратегії виживання в сучасній глобальній економіці та як один із засобів боротьби з безробіттям.

Існує, також поняття „поновлювана освіта” – одержання освіти „частинами” упродовж життя, відхід від практики тривалого учіння у закладах вищої освіти, відірваного від трудової діяльності, чергування освіти з іншими видами діяльності, зокрема з професійною, причому термін „неперервна освіта” у багатьох країнах витлумачувався по-різному. У різних країнах використовуються різні терміни: продовжена (continuing) – в Англії, поновлена (remedial) – у Швеції, в США переважно використовують термін „довічна освіта” (lifelong education), в Україні – „неперервна освіта” [4].

В Українському педагогічному словнику неперервна (безперервна) освіта визначається як сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської та моральної зрілості. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування і задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитку задатків і здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти [1].

У визначеннях неперервної освіти простежуються три основні фактори:

а) перший, традиційний, коли у неперервній освіті бачать професійну освіту дорослих, потреба в якій викликана необхідною компенсацією знань та умінь, недоотриманих у процесі навчання („освіта на все життя”);

б) прихильники другого підходу розглядають явище освіти як довічний процес „учитися все життя”;

в) третій підхід – найбільш продуктивний, освіта через потреби особистості, прагнення якої до постійного пізнання себе й навколишнього світу стає її цінністю („освіта через усе життя”) [3]. В Україні неперервна освіта охоплює дитячі дошкільні заклади, загальноосвітні навчальні заклади, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади I – IV рівнів акредитації, заклади післядипломної освіти, курси підвищення кваліфікації, перепідготовку, стажування, навчання в аспірантурі, докторантурі, що дозволяє людині отримати та розвинути необхідні вміння професійної компетенції [6].

Воєнний конфлікт на сході України став причиною кризи для понад 5 млн. людей, зокрема й 1,7 млн дітей. Майже 1,3 млн. людей стали вимушеними переселенцями. За інформацією Дж. Барберіс, представника Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) (ЮНІСЕФ) в Україні, станом на червень 2015 року в результаті конфлікту на сході України принаймні 68 дітей було вбито і 180 дітей поранені, починаючи з березня 2014 р. [2].

Збройний конфлікт став передумовою виникнення нового для українського суспільства явища – „раптової бідності”. Оскільки сім'ї внутрішньо переміщених осіб через вимушену зміну свого місця проживання втратили буквально все, ставши незабезпеченою категорією громадян, яка не має власного житла.

Крім наявної в Україні економічної кризи, суспільство переживає триваючий збройний конфлікт на Донбасі, що створює додаткові випробовування для дітей і формує нові виклики всій системі органів і служб у справах дітей. За висновками експертів, переважна більшість переміщених зі Сходу України дітей зазнали стресу внаслідок пережитих травм, зокрема й психологічних, втрачають можливість швидкої адаптації на мирних територіях.

Результати дослідження свідчать, що станом на кінець 2015 р. понад 10% дітей мають значні труднощі з адаптацією, 45,9% – адаптувались лише частково, 23% – не можуть визначитись із ступенем адаптації, тільки 20,5% дітей цілком адаптувались [5]. Зазначені вище дані свідчать про необхідність вдосконалення спеціальних реабілітаційних і соціальних програм, заходів в умовах гострого збройного конфлікту.

Означена нами проблема дає можливість стверджувати, що за сучасних умов дедалі більшої актуальності набувають дослідження виявлення впливу неперервної педагогічної освіти на формування, цілеспрямований розвиток і вдосконалення особистості продовж усього життя.

Сутністю постіндустріального інформаційного суспільства стали суттєві зміни в усіх сферах людського життя. Поширення інноваційних технологій в освітній галузі стало об'єктивною закономірністю, зумовленою новою філософією освіти. Інновації варто розглядати як ефективні та результативні нововведення у змісті, методах, засобах і формах навчання та виховання особистості, в управлінні системою освіти, в організації освітнього процесу, у структурі закладів освіти.

Особливої актуальності набули інновації з початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, коли стало життєво необхідним приймати швидкі, нестандартні, по суті – інноваційні рішення.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів.

Варто зазначити, що в цей складний час і самі освітяни стали більш активно вести пошук шляхів вирішення проблем в організації навчання здобувачів освіти. Чимало закладів освіти змогли відкрити у вільному доступі акаунти із власними матеріалами для навчання.

До прикладу, скажемо, що учні всієї нашої країни, котрі можуть користуватися системою Інтернет, здійснивши реєстрацію мають можливість послуговуватися матеріалами першої дистанційної школи „Оптіма”, а також, освітньою онлайн-платформою наукового лицю імені Кліма Чурюмова. Доречно наголосити на тому, що команда онлайн-школи Grand-Expo на період воєнного стану в Україні надала доступ до 532 кейс-уроків, які допомагають дітям розвиватися, навчатися, перенаправляти увагу від проблем, які пов'язані з війною, до творчого пошуку, самореалізації, корисної організації дозвілля та психорелаксації, намагатися проводити різноманітні активності. Під час дії воєнного стану „Атмосферна школа” надає можливість безкоштовно приєднатися до пакета „Слухач”. Для всіх дітей України уроки в ZOOM проводить Центр дистанційної освіти А+.

Як бачимо, в умовах війни дуже важливе значення мають, саме питання облаштування освітнього комфортного середовища та реалізації освітнього процесу, особливо це є важливим, для тих дітей, які пережили як психологічну, так і фізичну, духовну, душевну травму.

Саме тому, для здійснення надання психоемоційної підтримки суспільству під час війни, та для вироблення у педагогічних працівників навичок і умінь роботи з дітьми, за підтримки Першої леді України Олени Зеленської започатковано Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної допомоги.

На допомогу фахівцям психологічної служби системи освіти України розроблено наскрізну навчальну програму з позашкільної освіти оздоровчого напрямку „Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій” та Методичні рекомендації до цієї програми, поширено кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, а саме: „Стрес як ресурс”, „Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум”, „Особливості організації дистанційного навчання під час воєнного стану”, „Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій”, „Самодопомога в умовах стресу”, „Долоньки миру” тощо.

І під час війни, і після її завершення основним завданням розвитку освітньої галузі є забезпечення якісної освіти на всіх її рівнях. Через те, необхідним є проведення різних наукових досліджень в освіті та застосування їх результатів на практиці, впровадження інновацій, забезпечення освітніх установ новими засобами навчання, навчальною та науково-методичною літературою.

Важливим кроком на шляху реформування системи освіти в Україні є реалізація Державного стандарту базової середньої освіти, який розроблено відповідно до Концепції Нової української школи.

Неодмінним складником експериментальної діяльності є неперервне відстеження її результатів. З цього приводу, зазначимо, що важливе значення для майбутнього розвитку та розбудови Нової української школи має модель Національного технопарку з підвищення якості освіти, презентував її в минулому році Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет. Ідеї Національного технопарку є актуальними в умовах війни, тому що вони впливають на підвищення якості освіти; створення безпечного для життя та здоров'я середовища; розвитку інтелектуальної еліти нації; трансформації системи управління освітою.

Як бачимо, незважаючи на складні умови, в яких знаходиться наша країна сьогодні, інноваційна та дослідно-експериментальна діяльність в системі освіти продовжується, а її результатом є нове педагогічне мислення, нові педагогічні ідеї, форми і методи навчання, моделі його організації та технології.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діти – це наше майбутнє, вони повинні жити у світі краси, а не перебувати в зоні конфлікту. Варто зазначити, що в ситуації збройного конфлікту діти страждають непропорційно, у різних формах і з довгостроковими наслідками. Діти мають особливі короткострокові і довгострокові постконфліктні потреби, як-от пошук власної сім'ї, компенсація збитків, соціальна реінтеграція, програми психосоціальної реабілітації, роззброєння дітей-солдатів, демобілізація та реінтеграція тощо. Збройний конфлікт на майбутні покоління може вплинути негативно: узвичаїти атмосферу ненависті, переслідувань і культу війни.

Для вдосконалення категоріально-понятійного апарату необхідно законодавчо визначити поняття нових категорій дітей, які виникли внаслідок проведення антитерористичної операції на Сході України, а саме: „дитина, що перебуває в зоні збройного конфлікту”; „дитина, залучена до збройного конфлікту”; „дитина-солдат”; „дитина, яка потребує тимчасового захисту”; „дитина, яка потребує додаткового захисту”; „дитина, розлучена з сім'єю”.

Зі сказаного вище випливає, що неперервна педагогічна підготовка вчителів, в тому числі підвищення їх кваліфікації, повинна бути направлена на демократизацію і гуманізацію навчального процесу, поглиблення і розширення змісту освітніх програм підготовки вчителів, застосування інноваційних технологій навчання, які повинні бути орієнтовані на особистість.

Також, аналіз теоретичних джерел і наукових розвідок, окресленої, нами проблеми дає можливість стверджувати, що в умовах сучасних викликів, все більшої актуальності набирають дослідження впливу неперервної педагогічної

освіти на вдосконалення особистості упродовж усього життя, її цілеспрямований розвиток, соціально-педагогічні проблеми пов'язані з вихованням дітей в травматичних ситуаціях життя.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Діти знаходяться під загрозою через поновлення насильства на сході України [Електронний ресурс]. – Режим доступу. http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_27855
3. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України / гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Грінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Зязюн І. А. Неперервна освіта як основа соціального поступу. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць: у 2 ч. / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ, 2001. Ч.1. С. 15–23.
5. Соціологічне дослідження „Індекс комфортності переселенців: фактор діти”, здійснене у 2015 р. компанією TNS в Україні на замовлення громадської ініціативи „Відновлення Донбасу” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua>.
6. Яхнін Я.К. Сучасні підходи до якості освіти. Київ: Наук. думка, 2010. 143 с.

References:

1. Honcharenko S.U. Ukrainian pedagogical dictionary. Rivne: Volynski oberegy, 2011. 552 p.
2. Children are at risk due to renewed violence in eastern Ukraine [Electronic resource]. – Access mode http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_27855.
3. Encyclopedia of education. Acad. ped. of Sciences of Ukraine / head ed. V.G. Flint. Kyiv: Greencom Inter, 2008. 1040 p.
4. Zyazyun I. A. Continuous education as the basis of social progress. Continuing professional education: theory and practice: a collection of scientific works: in 2 hours / edited by I.A. Zyazyuna, N.G. Nichkalo Kyiv, 2001. Part 1. P. 15–23.
5. Sociological research „Index of comfort of displaced people: children factor”, carried out in 2015 by the TNS company in Ukraine on the order of the public initiative „Recovery of Donbass” [Electronic resource]. – Access mode: <http://nbuviap.gov.ua>.
6. Yaxnin Ya.K. Student approaches to the quality of education. Kyiv: Nauk. dumka, 2010. 143.

***Abstract.** The article considers the problem of continuous education as the main system-forming factor of personality formation. It is indicated that continuous*

education is a priority problem brought to life by modern stages of scientific and technical development and the socio-economic and cultural changes taking place in Ukraine. Some socio-pedagogical problems of raising children during martial law are highlighted through the prism of continuous education.

Keywords: *continuous education, formation of a complete personality, professional training, activity aspect, stages of the system of continuous education, raising children, martial law.*

Стаття надійшла до редакції 20.01.2023 р.

Стаття прийнята до друку 02.04.2023 р.